

Gruppe for norsk medisinsk fagspråk

Michael 2021; 18: Supplement 26: 74–80.

Gruppe for norsk medisinsk fagspråk ble etablert i 2015. Det er behov for et slikt «medisinsk språkråd» som forener helsefaglig og språklig ekspertise. Et viktig arbeidsområde er å etablere norske avløserord for engelske ord og betegnelser. Gjennom økt samarbeid med andre språkinteresserte og nye møteplasser vil gruppa i de kommende årene forhåpentligvis få økt innflytelse på og betydning for helsespråket.

I 1990 begynte jeg på medisinstudiet i Oslo. Som medlem av medisinstudentforeningen, fikk jeg tilsendt *Tidsskrift for Den norske lægeforening (Tidsskriftet)*. Det var ikke så mye jeg som fersk student forsto, men den nystartede språkspalten vekket interesse.

«Tidsskriftet står sentralt i utviklingen av et norsk medisinsk språk. Som et uttrykk for dette, oppretter vi i dette nummeret en språkspalte som vil komme med uregelmessige mellomrom. Det er ikke noe spesielt originalt tiltak, men forhåpentligvis nyttig likevel» (1). Slik hadde daværende redaktør Magne Nylenna lansert den nye spalten i *Tidsskriftet* nr. 14, som utkom 30. mai 1990. Ideen til en språkspalte hadde blitt luftet året før, da en gruppe immunologer så et behov: «Vi foreslår at det opprettes en liten språkspalte i *Tidsskriftet*» (2). Men redaktøren var usikker på om det ville være nok stoff til hver utgave. Det viste seg at spalten var livskraftig, og innlegg om språk har i mange år funnet plass i hvert nummer (3–5). I tiårsperioden 2011–20 ble det publisert 228 artikler i språkspalten (5).

Språk har vært viktig for de medisinske tidsskriftene i Norge helt siden det første, *Eyr*, ble etablert i 1826 (6). Nasjonale tidsskrifter, som de skandinaviske, spiller en avgjørende rolle for å utvikle og vedlikeholde en nasjonal medisinsk terminologi (7). En slik terminologi er nødvendig både for praktisk pasientbehandling og for å ivareta en nasjonal fagkultur. Alle de skandinaviske nasjonale tidsskriftene har, eller har hatt, egne spalter for

språk og terminologi, og de representerer nasjonale autoriteter i medisinske spørsmål (7). Moderne medisin er tospråklig: ett språk for internasjonal, vitenskapelig kommunikasjon og ett for pasientkommunikasjon og kollegialt fellesskap. Knappt andre enn de nasjonale tidsskriftene tar i dag et aktivt ansvar for morsmålstradisjonen i medisinen (7).

Da *Tidsskriftet* i 2018 ble kåret til Årets tidsskrift av Norsk tidsskriftforening ble nettopp fagspråket fremhevet: «Med økt internasjonalisering får engelsk en sterkere stilling i academia. I Norge holder vi oss med mange gode fagtidsskrifter som har en viktig rolle for å vedlikeholde og videreutvikle en fagterminologi på norsk. Tidsskrift for Den norske legeforening er kanskje den fremste eksponenten blant disse» (8).

Egen interesse

Jeg dristet meg til å sende inn mitt første innlegg til språkspalten i 1994 (9). Det handlet om ordet «forhåndsregel», en vanlig feil for *forholdsregel*, som jeg hadde sett på trykk i bladet. Jeg oppdaget at det var både lærerikt og interessant å skrive artikler om språk og medisin, og fram til nå – mars 2021 – har jeg publisert ca. 130 innlegg i språkspalten. Tekstene fører ofte til respons fra leserne. Mange leger er opptatt av å bevare og utvikle et norsk medisinsk fagspråk.

Interessen for fag, forskning og formidling førte til at jeg ble deltidsredaktør i *Tidsskriftet* i 2000. Jeg kom til å bli værende i redaksjonen i 20 år, i sju år på heltid som assisterende sjefredaktør. I alle år samarbeidet jeg tett med manuskriptredaktørene, som gjorde – og gjør – en stor innsats for det norske medisinske fagspråket. En av dem, Raida Ødegaard, hadde ansvaret for språkspalten og *Tidsskriftets* ordliste (10). Da jeg sluttet som heltidsredaktør i 2015, spurte sjefredaktør Are Brean om jeg kunne tenke meg å fortsette som redaktør for språkspalten. Jeg var ikke vanskelig å be.

Grappa blir etablert

Som språkspalteredaktør følte jeg behov for å organisere arbeidet rundt spalten tydeligere. Jeg foreslo å etablere et fagråd, og første møte fant sted 7. september 2015 – da språkspalten kunne markere sine første 25 år (4). Deltakere fra *Tidsskriftet* var manuskriptredaktørene Tone Bergset, Åslaug Flo og Marit Fjellhaug, medisinsk redaktør Petter Gjersvik, sjefredaktør Are Brean og meg. I tillegg deltok tidligere sjefredaktør Magne Nylenna. Vi tok navnet *Gruppe for norsk medisinsk fagspråk*, og gradvis utviklet fagrådet seg til et forum med ambisjoner utover språkspaltens innhold. Også sammensetningen av grappa ble utvidet.

En av sakene vi diskuterte i vårt første møte var om *corona* skulle skrives med c eller k. Lite visste vi at *koronaen* skulle bli årets ord fem år seinere (11).

Tanken var altså fra starten at dette skulle være et forum for drøfting av språkspalteartikler. Vi hadde diskusjoner om nokså detaljerte problemstillinger, for eksempel om synsprøveundersøkelsen Donders skal skrives med eller uten apostrof (12) eller om tilstanden AD/HD skal skrives med eller uten skråstrek. Dette videreførte språkspaltens lange tradisjoner. Språklige diskusjoner kan lett dreie seg om petitesser – noen vil mene: bagateller. Men mange lar seg engasjere og sakene er viktige nok. Da språkspalten startet opp i 1990, spurte redaksjonen om leserne kunne bidra med avløserord for blant annet *peer review* og *case control* (13). Disse er for lengst etablert med gode norske ord: *fagfellevurdering* (14) og *kasus-kontroll* (15). I mange tilfeller er løsningene snublende nær, men det krever kompetanse og erfaring å finne dem. De fleste ting er enkle når man kan det. Hvis vi kommer tidlig til og har et godt samarbeid med fagmiljøene, er sjansene gode for å få gjennomslag. På dette området har *Gruppe for norsk medisinsk fagspråk* og *Tidsskriftets* språkspalte en viktig funksjon (5). Tilsvarende kompetanse finnes knapt andre steder.

Helsepersonell er gjerne handlingsorienterte og konkrete. Møtet med seige språklige strukturer kan være vanskelig. I 2007 hadde noen forfattere latt seg forarge over at redaksjonen i *Tidsskriftet* hadde gjort endringer i manuset deres. De mente at struma var intetkjønnsord, mens manuskriptredaktørene hadde rettet til hankjønnsform, slik ordbøkene forordner. Jeg undersøkte saken, og fant at struma er brukt som intetkjønnsord i medisinsk litteratur fra midten på 1800-tallet og at det har vært den klart dominerende formen i lang tid (16). Hvorfor denne bruken har eksistert parallelt med den filologisk korrekte hankjønnsformen, er uvisst. Jeg kontaktet Språkrådet og ba om at intetkjønnsformen burde godkjennes på linje med hankjønnsformen. Jeg møtte atskillig forståelse, men saken er fortsatt uløst – 14 år etter. Språkmyndighetene ønsker stabilitet i moderne norsk.

Andre ganger er det enklere. I 2009 var jeg på besøk i Bergen og oppdaget at skiltet på *Overlege Danielssens hus* var feil (17). Daniel Cornelius Danielssen (1815–94) – en av Bergens store sønner – skrev utvilsomt navnet sitt med to s-er. Men på husskiltet var det bare én. Nytt skilt kom opp.

I 2017 påpekte gruppa at St. Olavs hospital må skrive navnet med liten h i *hospital* i henhold til rettskrivningsreglene (18). Sykehuset vedtok snart nytt, korrekt offisielt navn.

Fra smått til større

Allerede i det første møtet høsten 2015 ble vi enige om å kontakte Språkrådet for bistand. Siden den gang har en seniorrådgiver i Språkrådet deltatt på alle møtene våre. Det har vært avgjørende for det faglige nivået. Samarbeidet er nyttig begge veier. Helsespråklige spørsmål som Språkrådet får fra publikum, blir gjerne diskutert i eller mellom møtene våre.

Språkrådet har en sterk språkfaglig kompetanse, men helse og språk er ulike fag og vi blir ikke alltid enige. På engelsk kalles ambulansesarbeidere med høyskoleutdanning for *paramedic*. Men hva skal vi si på norsk? Språkrådet gikk inn for *paramedisiner* (19), mens gruppa landet på *paramedik*, fordi paramedisinere for mange helsearbeidere forstås som naturmedisinere. Slike diskusjoner er både interessante og lærerike. Et annet tilfelle dreide seg om fragil X-syndrom, som er et syndrom med psykisk utviklingshemning. *Tidsskriftet* hadde etter grundig drøfting i 1993 gått inn for skrivemåten *fragil X-syndrom* (20), og daværende Norsk språkråd gjorde vedtak om det samme (21). Bakgrunnen er at X-en er fragil, ikke syndromet. Men i 2017 ombestemte redaksjonen seg. Heretter skulle man skrive *fragilt X-syndrom* – fordi «alle» skriver det slik. Det er heldigvis sjelden redaksjonen velger å fravike språkrådsnormen og bryte med norsk orddanningsmønster.

Etter hvert har vi utvidet gruppa ytterligere, blant annet med representanter for sykepleie og fysioterapi (tabell 1). Språkspalten er fortsatt et fast punkt på møteagendaen. Over hundre språkspalteartikler er publisert i femårsperioden 2016–20 (5), og flere av dem er drøftet i gruppa. Men disse diskusjonene fikk tidlig en underordnet rolle. Mer prinsipielle spørsmål har fått plass. Et hovedtema er blitt hvordan vi kan påvirke universiteter og høyskoler til virkelig å ta ansvar for vedlikehold og videreutvikling av norsk fagspråk, slik loven krever (22–24). Våren 2020 kom både en offentlig utredning om ny universitets- og høyskolelov og et forslag til språklav. Dette var gylne anledninger til å styrke norsk fagspråk (24).

En annen av språkgruppas ambisjoner er å etablere jevnlig seminarer om helsespråk og på den måten danne et nettverk og en møteplass. Det er behov for å knytte fastere kontakter mellom oss som brenner for et norsk helsespråk. Denne boka om helsespråk er en fin start: 23 artikler og 25 forfattere bærer gode bud.

Gruppa består nå av elleve medlemmer med bakgrunn fra medisin, andre helsefag og språkfag. Vi arbeider for å styrke bruken av norsk i faglige sammenhenger og samarbeider med språkgrupper med tilknytning til Språkrådet, særlig *Termgruppe for celle- og molekylærbiologi*. Vi møtes vanligvis to timer tre ganger per semester. Ideene til saker kommer fra gruppemedlemmene, som gjerne har blitt kontaktet om helsespråklige problemer eller selv

Tabell 1. Deltakere i Gruppe for norsk medisinsk fagspråk

Fra Tidsskrift for Den norske legeforening	Bakgrunn	Deltakelse i gruppa
Erlend Hem	Lege, redaktør for språkspalten 2015–20, fagansvarlig for medisinsk språk i <i>Store norske leksikon</i> , professor i atferdsmedisin	2015–
Petter Gjersvik	Lege, medisinsk redaktør, redaktør for språkspalten fra 2020, professor i hud-sykdommer	2015–
Are Brean	Lege, spesialist i nevrologi, sjefredaktør fra 2015	2015–
<i>Manuskriptredaktører i Tidsskrift for Den norske legeforening</i>		
Åslaug Flo	Manusredaktør 1996–2018	2015–18
Marit Fjellhaug	Manusredaktør 2000–	2015–
Stig Rognes	Manusredaktør 2018–	2018–
Tone Bergset	Manusredaktør 2015–18	2015–2018
<i>Andre fagpersoner</i>		
Magne Nylenna	Lege, sjefredaktør i <i>Tidsskrift for Den norske legeforening</i> 1987–2001, redaktør for <i>Medisinsk ordbok</i> , professor i samfunnsmedisin	2015–
Raida Ødegaard	Manuskriptredaktør i <i>Tidsskrift for Den norske legeforening</i> 1988–2013	2015–17
Nina Husom	Fysioterapeut, tidligere nyhetsredaktør i <i>Tidsskrift for Den norske legeforening</i> , spesialrådgiver Helse- og omsorgsdepartementet	2018–
Liv Bjørnhaug Johansen	Sykepleier, temareaktør i tidsskriftet <i>Sykepleien</i>	2018–
Kashif Waqar Faiz	Lege, spesialist i nevrologi, spesialrådgiver Helse- og omsorgsdepartementet	2020–
<i>Fra Språkrådet</i>		
Jan Hoel	Seniorrådgiver	2016–17
Ole Kristian Våge	Seniorrådgiver	2017–19
Marianne Aasgaard	Seniorrådgiver	2020
Ann-Helen Langaker	Seniorrådgiver	2021–
<i>Fra Direktoratet for e-helse</i>		
Ole Kristian Våge	Seniorrådgiver	2020–

har støtt på slike. Inntil pandemien rammet våren 2020, var vårt faste møtested i *Tidsskriftets* lokaler i Legenes hus på Christiania Torv i Oslo. I koronatiden har vi, som alle andre, møttes digitalt. Som et ledd i å knytte kontakter, inviterer vi gjerne en eller flere gjester til møtene.

Et nettsøk etter *Gruppe for norsk medisinsk fagspråk* gir noen få treff. Vi har vært med på å lansere *atferdsstans* som avløserord for *behavioural arrest*

(25) og *protokollartikkel for registrered report* (26). Nettopp arbeidet med å finne gode, norske avløserord er en viktig aktivitet. Men språkgruppa er utvilsomt for lite kjent. Den består av ildsjeler og har intet budsjett, og det setter selvsagt begrensninger for hva som er mulig å få til. Gruppa er fortsatt et uformelt og selvbestaltet organ. Vi opprettet den fordi det var behov for den. Kanskje bør den bli bedre organisatorisk forankret. Vi har en betydelig kollektiv kompetanse, den er enestående i sitt slag i Norge, og man skal ikke undervurdere hva ildsjeler kan få til. Muligheten til å publisere resultater fra gruppas diskusjoner i *Tidsskriftets* språkspalte er nyttig, men vi søker også andre formidlingskanaler. *Gruppe for norsk medisinsk fagspråk* har store og viktige oppgaver foran seg. Nettverk og møteplasser er utvilsomt veien å gå.

Litteratur

1. Nylenna M. Språkspalten. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1990; 110: 1871.
2. Fossum S, Harboe M, Thorsby E et al. Norsk nomenklatur i immunologi. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1989; 109: 853–5. <https://www.nb.no/items/0ff55c4c6a05006d04ff34d69071b136?page=85> (20.3.2021).
3. Hem E. Språkspalten er 20 år! *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2010; 130: 1373. doi: <https://doi.org/10.4045/tidsskr.10.0563>
4. Hem E. Språkspalten er 25 år. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2015; 135: 2197. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.15.1260>
5. Hem E, Gjersvik P. Språkspalten gjennom 30 år. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2021. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.20.0719>
6. Nylenna M, Larsen Ø. Eyr – portrett av et tidsskrift. *Michael* 2015; 12: supplement 17. <https://www.michaeljournal.no/i/1000/17?xp=michael-1000-17.xml> (20.3.2021).
7. Nylenna M. Små nasjonale tidsskrifter – har de noen fremtid? *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 2006; 126: 4–8. <https://tidsskriftet.no/2006/01/jubileumsnummer/sma-nasjonale-tidsskrifter-har-de-noen-fremtid> (20.3.2021).
8. Jacobsen LD. Vi er «Årets tidsskrift». *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2018. <https://tidsskriftet.no/2018/04/vi-er-arets-tidsskrift> (20.3.2021).
9. Hem E. Forholdsregler og smittevern. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1994; 114: 3356. <https://www.nb.no/items/6f6c2a631ea518bc79f673f97d7e4a83?page=97> (14.3.2021).
10. Feiring E. Språkdoktoren. *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2013; 133: 1346–7. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.13.0760>
11. Koronaen er årets ord 2020. *Språkrådet* 11.12.2020. <https://www.sprakradet.no/Vi-og-vart/hva-skjer/Aktuelt/2020/koronaen-er-arets-ord-2020/> (20.3.2021).
12. Hem E. Donders eller Donders' metode? *Tidsskrift for Den norske legeförening* 2017. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0632>
13. Språkspalten. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1990; 110: 1983. <https://www.nb.no/items/5a91efd5212ea6f0fac8f85b152700b7?page=79> (20.3.2021).

14. Gjersvik P, Ødegaard R. Ikke «peer review» på norsk. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 2006; 126: 3327. <https://tidsskriftet.no/2006/12/sprakspalten/ikke-peer-review-pa-norsk> (20.3.2021).
15. Lydersen S. Kasus–kontroll-studie eller pasient–kontroll-studie? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2019. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.19.0576>
16. Hem E. Et eller en struma? Ja takk, begge deler. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 2007; 127: 2717. <https://tidsskriftet.no/2007/10/sprakspalten/et-eller-en-struma-jatakk-begge-deler> (20.3.2021).
17. Hem E. Overlege Danielssen, antar jeg? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2009; 129: 665. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.09.0099>
18. Berntsen EM. Stor eller liten forbokstav i sykehusnavn? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2017; 137: 382. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.16.1089>
19. Våge OK. Hva skal ambulansarbeidere med høyskoleutdanning kalles på norsk? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2017. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0755>
20. Boman H, Ødegaard R. X- og Y-kromosomer – fragil X-syndrom. *Tidsskrift for Den norske lægeforening* 1993; 113: 3069. <https://www.nb.no/items/d44a3df15c0bb3ab19184c6c92bce4d5?page=97> (20.3.2021).
21. fragil X-syndrom. I: Rettskrivningsvedtak 1962–2003. *Språkrådet*. <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Norsk/normering/Rettskrivningsvedtak/Rettskrivningsvedtak-1962-2003/#F> (20.3.2021).
22. Nylenna M. På vei mot en ny latintid? *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2020. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.20.0026>
23. Vallersnes OM. Den kvasse samtalen. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2020. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.20.0076>
24. Hem E, Knævelsrud H, Bustad HJ. Norsk fagspråk må styrkes. *Klassekampen* 4.8.2020: 20. <https://klassekampen.no/utgave/2020-08-04/debatt-norsk-fagsprak-ma-styrkes> (14.2.2021).
25. Henning O, Nakken KO. Atferdsstans. *Tidsskrift for Den norske legeforening* 2017. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.17.0910>
26. Fugelsnes E. En kur mot dårlig forskning? *Forskningsetikk* 2019; 19: 20–3. <https://www.forskningsetikk.no/ressurser/magasinet/2019-4/en-kur-mot-darlig-forskning/> (14.3.2021).

Erlend Hem
 erlend.hem@medisin.uio.no
 Institutt for medisinske basalfag
 Universitetet i Oslo
 Postboks 1111 Blindern
 0317 Oslo

Erlend Hem er professor i atferdsmedisin ved Universitetet i Oslo, instituttssjef ved Legeforskningsinstituttet, redaktør i Michael og leder av Gruppe for norsk medisinsk fagspråk.